

3. Олійник Я.Б., Дудка Н.О. Телеінформаційний простір України: сутність та особливості формування // Географія і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: Вид. Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2002. – С.9-23.
4. Стрелец И.А. Новая экономика и информационные технологии. – Москва: Экзамен, 2003.
5. Багров Н.В. География в информационном мире. – Симферополь, 2004.
6. Мей К. Інформаційне суспільство. – К.: „КІС”, 2004.
7. Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. проф. Л.Г.Мельника. – Сумы: Университетская книга, 2005.

Summary:

Volodymyr HRYSEVYCH. SOCIO-GEOGRAPHY FACTORS OF DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMUNICATION SPHERE IN TIME OF GROWING OF INFORMATION SOCIETY IN UKRAINE.

The concepts of information society are considered. The following factors of development of electronic communications are defined: urban, administrative, recreational ones, wages of population, nearness to existed communications, nearness to innovative centers.

УДК 911.3:304,3 + 504.75

Олег САДОВНИК, Василь ФАЙФУРА

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Все частіше категорія „якість життя” виходить на передній план при аналізі економічного і соціального рівнів розвитку адміністративних регіонів та навіть окремих населених пунктів, оскільки дозволяє якнайповніше оцінити і порівняти їх по рівню життя населення та визначити найбільш проблемні і першочергові завдання по їх вирішенню. При цьому найважливішим чинником, що висуває „якість життя” на цей рівень, є той факт, що цей комплексний критерій дозволяє об’єднання економічні та соціальні показники в єдину систему. На нашу думку, саме зараз як ніколи назріла потреба розробки наукових основ і методичних матеріалів для керівників регіонів по використанню категорії „якість життя” при плануванні і управлінні соціально-економічною ситуацією в регіоні. Вирішити це завдання можуть тільки науковці та фахівці вищої школи, що мають високий науковий потенціал.

Дана праця є лише частиною цілого комплексу наукових досліджень цього напрямку, що проводяться в Україні та за її межами. Останній, на нашу думку, повинен включати розробку системи показників якості життя населення, математичних моделей розрахунку показників, методології оцінки впливу технічних і організаційних факторів на зміну показників якості життя населення. Найважливішою його метою є розробка типової методики моніторингу і оцінки соціально-економічного розвитку адміністративних регіонів різних рівнів та запропонування конкретних заходів у плануванні діяльністю місцевих адміністрацій і управління регіонами по критерію якості життя населення.

За мету цієї наукової праці ми ставимо конкретизувати, з урахуванням існуючих досліджень (Айвазян. С.А (Росія) [1.], Артеменко В.Б.[3.], Без’язичний В.Ф., та ін.) структуру категорії та набір приватних критеріїв оцінки якості життя населення адміністративних регіонів у відповідності до статистичних даних, що використовуються державним комітетом статистики України та статистичних даних рекомендованих Організацією Об’єднаних Націй для оцінки країн по рівню розвитку.

Поставлене завдання є досить складним, тому що вирішуючи його ми стикаємось цілим рядом проблем:

✓ поняття "якість життя" використовується дуже широко, але воно не має загальноприйнятої формалізованої структури і стандартного набору індикаторів. Пріоритети залежать і від потреб людей, і від рівня розвитку країн і регіонів, тому критерії оцінки для розвинених країн не відповідають критеріям для країн, що розвиваються. Якнайповніший перелік компонентів якості життя, що використовуються в міжнародних співставленнях і національних оцінках розвинених країн, включає такі блоки:

- доходи населення;
- бідність і нерівність;
- безробіття і використання робочої сили;
- динаміка демографічних процесів;

- освіта і навчання;
- здоров'я, продовольство і харчування;
- забезпеченість житлом (населених пунктів), інфраструктура, зв'язок;
- ресурси і стан природного середовища;
- культура, соціальні зв'язки, сімейні цінності;
- політична і соціальна стабільність (безпека);
- політичні і громадські інституції (демократія і участь).

✓ для різних груп населення уявлення про якість життя різні, тому необхідно використовувати суб'єктивні методи оцінки. В західних дослідженнях поєднуються об'єктивні (статистичні) і суб'єктивні вимірювання, засновані на регулярних масових опитуваннях населення або оцінках експертів. Соціальні зв'язки, сімейні цінності, політична і соціальна стабільність можуть оцінюватися тільки суб'єктивно, оскільки об'єктивних критеріїв не існує. Переважно суб'єктивно оцінюються інституційні компоненти через малу кількість статистичних індикаторів. У регіональних адміністраціях України використання суб'єктивних оцінок якості життя поки що не отримали достатнього рівня розвитку та регулярності, або і зовсім не проводяться. Доводиться використовувати об'єктивні (статистичні) дані, хоча з їх допомогою можна виміряти далеко не всі компоненти якості життя.

Ще одна проблема інтегральних оцінок - визначення ваги та значення окремих компонентів якості життя. Більшість зарубіжних і вітчизняних досліджень націлена на максимально повне відображення всіх компонентів, але при цьому нерідко значення одних показників нівелюється іншими через взаємно протилежне значення у оцінці якості життя населення. У зв'язку з цим перед дослідником постає завдання вибрати такий оптимальний набір критеріїв та згрупувати їх таким чином щоб вони не тільки не пригнічували значення інших а й в сукупності з показниками своєї групи розкривали розвиток певної сторони чи складової інтегральної категорії „якості життя”.

Виділення груп критеріїв проходить у відповідності до аспектів дослідження про те незважаючи на різноманітність підходів всі вони повинні якнайповніше відображати зміст категорії „якість життя”, а число груп (компонент) для зручності розрахунків повинно бути як найменшим. Виходячи із суспільно географічних позицій дослідження та беручи до уваги досвід структуризації інших авторів, вважаємо за доцільність у структурі “якості життя ” виділити такі базові (складові) компоненти: *якість населення; якість економічної складової або добробут; якість споживчої складової; якість соціальної сфери та соціальна безпека; якість екологічної складової* [4.].

Щодо набору конкретних показників, які будуть формувати названі узагальнені то спрямований пошук, проведений в спеціальній літературі, привів нас до висновку, що найповніший на даний момент набір приватних критеріїв, який об'єднує різні методики оцінки якості життя, опублікований в роботі С.А.Айвазяна "Россия в межстрановом анализе синтетических категорий качества жизни населения." [2]. Автор вказує, що при формуванні приведених апріорних наборів приватних критеріїв до складу джерел початкових статистичних показників базового рівня включалися не тільки World Competitiveness Yearbook. Edition IMD-International, Lausanne, Switzerland.-1996, 1997, 1998, 1999, але і World Development Report, і Rapport Mondial sur le Developpement Humain, і дані Світового банку по макростатистиці країн.

Прив'язка, децю зміненої нами названої системи показників, до приведеної структури інтегрального критерію та її адаптація у відповідності до статистичних даних, що використовуються державним комітетом статистики України, а також врахування регіонального рівня і особливостей суспільно географічних досліджень дали можливість запропонувати такий набір загальних та конкретних критеріїв „якості життя”.

Для прикладу, *якість населення* окрім запропонованих демографічних показників, в нашому випадку охоплюють і окремі професійні якості та сторони розселенської (екістичної) життєдіяльності населення. Зокрема, набір показників даної групи включає:

- середню тривалість життя (років);
- природний приріст;
- кількість розлучень на 100 шлюбів;
- дитячу смертність, тобто число померлих протягом першого року свого життя в середньому на 1000 новонароджених;
- показник демографічного навантаження на 1000 осіб працездатного віку;
- число народжених з вродженими вадами та інвалідів, що припадають в середньому на 1000 осіб;
- число хворих на СНІД, туберкульоз та ін хвороби (перебувають на обліку в медичних установах), що припадають в середньому на 100000 осіб населення;

- рівень урбанізації та частка міського населення, що проживає у великих містах;
- середньорічна (годинна) продуктивність (ВВП на одного працюючого);
- частка 17-34-х літніх, охоплених вищою освітою;
- частка безграмотних серед населення старше 15 років;
- частка осіб з вищою освітою, що працюють не за спеціальністю

Якість економічної компоненти, або добробут населення :

- ВВП на душу в поточних цінах з урахуванням поточного курсу місцевої валюти і цін та паритету купівельної спроможності;
- особисте кінцеве споживання на душу в рік;
- показник економічної активності населення (%);
- частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму (%);
- частка доходів 20% найбагатшого населення;
- площа житлового фонду на одного жителя (м²);
- забезпеченість населення особистими легковими автомобілями (в розрахунку на 1000 осіб);
- густота автомобільних доріг з твердим покриттям (км/1000км²)
- суспільні витрати на інноваційні технології, що доводяться на душу в рік;

Якість споживчої складової, яка може дещо переключатися з попередньою та наступною, включаючи окремі моменти рівня споживання благ, у першому випадку і якість основних видів обслуговування в другому, але й буде характеризуватися своїми специфічними показниками:

- якість харчування (продуктовий набір та його структура);
- частка витрат на харчування у структурі споживчих витрат (%);
- величина та структура товарообігу
- частка у житловому фонді житла з усіма зручностями (%);
- відсоток газифікованих населених пунктів (%)
- частка у загальному житловому фонді особистих будинків;
- доступність вказаних благ;
- можливості й умови відпочинку і т.п.

Якість соціальної сфери та соціальна безпека окрім ланок згаданих у попередніх авторів, визначає також умови етнокультурного розвитку, політичної та духовної свободи й активності, зокрема:

- купівельна спроможність середньостатистичної заробітної плати (наборів прожиткового мінімуму);
- рівень безробіття (%);
- купівельна спроможність середньостатистичної пенсії (наборів прожиткового мінімуму);
- число зареєстрованих злочинів (вип./ на 10000 населення);
- число розбоїв, пограбувань та крадіжок в розрахунку на 10000 осіб;
- кількість осіб, що загинули в ДТП в розрахунку на 10000 осіб;
- суспільні витрати на медицину, що доводяться на душу в рік;
- суспільні витрати на освіту, що доводяться на душу в рік;
- коефіцієнт міграційного приросту;
- кількість зареєстрованих політичних партій та громадських організацій;
- відсоток населення, що задіяна у роботі політичних партій чи організацій;
- відсоток населення, що прийняв участь у останніх виборах державного чи місцевого рівня і т.п.

Якість екологічної складової повинен поєднувати якість екологічної ніші та природнокліматичні умови, які на нашу думку не доцільно розглядати в якості окремих складових в силу їх природної і територіальної єдності та географічної взаємозумовленості:

- щільність сільського населення;
- викиди шкідливих речовин в атмосферу (т./ км²)
- наявність радіаційно чи токсично забруднених територій та їх відсоток (%);
- площа ПЗФ (природного заповідного фонду) (на 1000 км² або %), або площа ПЗФ та зон відпочинку (для населених пунктів) (%);
- розораність с/г земель (%);
- площа земель під кар'єрами та розробками (на 1000 га. або %);
- площа лісів та зелених насаджень (га. або %).

Такий підхід до визначення структури, загальних критеріїв і конкретних показників категорії „якості життя” дозволяє комплексно з суспільно географічних позицій провести оцінку і порівняння соціально-економічної ситуації будь-якого адміністративного регіону чи населеного пункту. Що в

свою чергу дозволяє регіональним адміністраціям виявити територіальні диспропорції та проблеми розвитку регіонів, визначити першочергові завдання по їх вирішенню, а прогнозування зміни показників якості життя, дає можливість вибрати оптимальний варіант інвестування для забезпечення прогнозованих показників якості життя населення.

Література:

1. Айвазян С.А. Сравнительный анализ интегральных характеристик качества жизни населения субъектов Российской Федерации. – Препринт # WP/2001/125, Москва, ЦЕМИ РАН, 2001. – 60 с.
2. Айвазян С.А. "Россия в межстрановом анализе синтетических категорий качества жизни населения" (http://www.hse.ru/journals/wrldross/vol01_4/Ivazian1.htm)
3. Артеменко В.Б. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка . – 2003. – № 2. – С. 133-142.
4. Садовник О.П. Життєдіяльність та якість життя населення — еколого-географічні аспекти дослідження Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Сер. Географія. № 2 (1). – 2004. – С. 165–171.
5. Садовник О., Грухіна Т. Економіко географічні підходи та аспекти оцінки якості життя населення // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Сер. Географія. № 2. – 2002. – С. 123–127.

Summary:

This work is only a part of the whole complex of scientific research of "life quality" carried out in Ukraine and abroad. The author examines population life quality as an integral criterion of regional management effectiveness valuation taking into consideration the experience of already existing and peculiarity of socio-geographic research, elaborates on the category's structure.

The author also gives a set of general and specific criteria of population life quality valuation that is adapted to the regional research level and statistic data used by the State Statistics Committee and statistic data recommended by the United Nations Organization for valuation of countries according to the level of development.

УДК 911.3 (551.4)

Ганна ЧЕРНЮК

ПИТАННЯ ПРО ЄДНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Сучасні географи не сумніваються, що між фізичною та економічною географією існують відміни. Питання полягає в тому, що собою уявляє географія економічна та географія фізична – це дві гілки єдиної науки, чи дві самостійні групи наук Географія – це комплекс наук, чи єдина комплексна наука? Періодично появляється багато публікацій по теорії та філософських питаннях географії, до яких відноситься питання про єдність. Під час критично високих темпів науково-технічного прогресу спостерігається інтенсифікація диференціації наук, поява нових галузей і спеціалізацій, зростають амплітуди протилежних тенденцій інтеграції і диференціації. Кожен такий етап приводить до сполоху великої кількості точок зору, поглядів та пропозицій. Жодного разу не було стрибкоподібного переходу до нової якісної методологічної бази наук. Можливо це результат недостатньо глибокого пізнання чи відкидання методології науки. Методологічним фундаментом науки філософи різних наукових шкіл вважають діалектичний матеріалізм і діалектичний ідеалізм. Хорологічні, геополітичні, соціологічні наукові школи визнають географію єдиною наукою, так само як у минулому декілька тисяч років для єдиної описової географії головним питанням було «де що знаходиться?».

Основою сучасних концепцій «єдиної географії» є або змішування законів природи і суспільства, або ігнорування та відмова їх вивчати. Закони розвитку природи і суспільства істотно відрізняються і їх не можна змішувати, тому всі науки поділяють на природничі і суспільні. Дзеркальним кусочком цього поділу є географія як система природничих і суспільних наук. Фізична географія вивчає природні територіальні комплекси та їх компоненти, а економічна – виробничі територіальні комплекси та їх компоненти. І у фізичній і в економічній географії є науки загальні, галузеві та регіональні. Крім того є група наскрізних (інтегральних) географічних наук та напрямків.

Тепер існують дві точки зору. Перша (найбільш поширена) точка зору вважає, що єдина географія себе історично вичерпала і розділилася на дві самостійні науки – природничу фізичну географію і суспільну економічну географію, між якими єдність неможлива, в наслідок різних об'єктів та методів досліджень (праці філософів на чолі з В.С.Лямініним та географів А.Г.Ісаченко,